

Hvor laa Kongsgaarden i Roskilde?

Historisk Tidsskrift, Bind 6. række, 2 (1889)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_6rk_0002-PDF/hto_6rk_0002_80180.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80180>

pdf genereret den : 28/5-2008

Hvor laa Kongsgaarden i Roskilde?

Et antikvarisk-topografisk Bidrag til Byens Historie.

Af

Henry Petersen.

Medens de literaire Bidrag til Oplysning om Kjøbenhavns Historie fylde adskillige Hylder i vore Bibliotheker, er det kun nogle faa Skrifter, der behandle den Bys Historie, som Adam af Bremen i det 11. Aarhundrede betegnede som „Rigets største Stad og de Danskes Kongesæde“, og hvis Kongsgaard hele det 12. Aarhundrede igjennem umiskjendeligt fremtræder som Hovedresidentsen, — hvor mange andre Kongsgaarde Kongerne end maatte drage om til for at pleje Landets Lov og Ret ¹⁾. Med Hensyn til Domkirken i Roskilde, som fra dens første Anlæg under Kong Harald Blaatand blev Gravkirke for Kongehuset, da er det mere Bygningen og Monumenterne, der ere behandlede i Literaturen, end Kirkens Historie som Bispe- og Capitelkirke.

H. Behrmanns Skrift fra 1832 med den beskedne

¹⁾ Kr. Erslev: Naar blev Kjøbenhavn Danmarks Hovedstad? i „Tilskueren“ 1889.

Titel „Grundrids til en historisk-topographisk Beskrivelse af det gamle Konge- og Bispesæde Roskilde o. s. v.“ er for sin Tid et rosværdigt Arbejde, men Forfatteren har af utrykte Kilder ikke brugt andre end „Raadstueprotokoller, som ikke gaa længere tilbage end til 1727“; thi siger han (S. VIII) „alle Archiver i Roskilde, som ere de ægteste Kilder for Historiegrandskeren, ere i forrige Aarhundrede gaaede op i Luerne“. Byens Arkiv gik tabt ved Raadhusets Brand 1733. Domkirkens Arkiv skal, ifølge en af afdøde Steen Friis fortalt Tradition, efter højere Ordre være bragt til Kjøbenhavn paa 21 Bøndervogne i Aaret 1728 — samme Dag som den store Ildebrand udbrød, og alt skal ved denne Lejlighed være brændt¹⁾. Domkirkens nuværende Arkiv naar ikke stort længere tilbage end det anførte Aar.

Lykkeligvis have dog (forinden?) adskillige af Domkirkearkivets Dokumenter fra Middelalderen undgaaet Ødelæggelsen²⁾. Rigsarkivet og den Arnæmagnæanske Samling paa Universitetsbibliotheket gjemme ikke faa Diplomer, der angaa Alterstiftelser i Domkirken, Capitelts Privilegier og Godserhvervelser, ligesom der ogsaa i de nævnte Samlinger er bevaret mange Originaldokumenter vedkommende St. Claræ Kloster og St. Agnete

¹⁾ I Provst Meyers Beskrivelse over Roskilde fra 1755, udgiven 1793, S. 33, hedder det om Arkivet: „det er vel som alt andet bragt ind til Kjøbenhavn og opgaaet i Røg ved den fatale Ildebrand 1728“.

²⁾ Om Splittelsen af dette Arkiv i det 17. Aarh. vidner, hvad der er hændet med Christoffer af Bayerns Testamente (Danske Magazin 4. R., V, 352.) — I Middelalderen synes efter Overskrifterne for Bartholins Afskrifter paa Univ.-Bibliotheket Vicar-Arkivet at have været en særlig Afdeling af Capitel-Arkivet (cfr. dettes i Domkirken bevarede Brevskab). Bispearkivet har selvfølgelig været holdt særskilt.

Kloster¹⁾. De andre Klostres Breve ere, paa nogle faa nær vedkommende Frue Kloster, gaaede tabte. Men i de bevarede Dokumenter, der angaa Kirker og Klostre, have vi ogsaa med Hensyn til selve Byens Historie vigtige Kilder at ty til.

Naar vi ved vor Histories Begyndelse træffe en By saaledes omtalt af en fremmed Forfatter som Roskilde og se den rigere paa gejstlige Stiftelser og paa Sognekirker end nogen anden Stad i Landet allerede i den første Del af Middelalderen, regner den sikkert nok sin første Opkomst Aarhundreder tilbage i den forhistoriske Tid, har end, som Saxo vidner, Sven Tveskæg skabt den i den Udstrækning, hvori vi kjende den²⁾.

Der findes i Rigsarkivet bevaret en Liste paa „Kirker og Klostre i Roskilde“, som man har henført til 1536, og som i hvert Tilfælde er fra en Tid af det 16. Aarhundrede, da de fleste af dem endnu bestode. Af denne Fortegnelse, der opregner 12 Sognekirker foruden Domkirken og Klostrene³⁾, af hvis Kirker ogsaa Frue Klosters Kirke i Middelalderen var Sognekirke, ses det, at Behrmanns Opgivelser maa rettes noget. Han har urigtigt slaaet St.

¹⁾ St. Clarae Klosters Breve opbevaredes bevisligt 1716 paa Universitetsbibliotheket og reddedes fra Ødelæggelse 1728 ved at være udlaante til Arne Magnusen (S. Birket Smith: Københavns Universitetsbibliothek før 1728. S. 58).

²⁾ „A Roe Roskildia condita memoratur, quam postmodum Sveno, furcatæ barbæ cognomento clarus, civibus auxit, amplitudine propagavit“ (Saxo, ed. Müller S. 80). Den indbyrdes Retning for Roskilde Gader er i Sammenligning f. Ex. med Odense og Viborg saa regelmæssig, at en bestemt Plan kunde synes at have gjort sig gjældende ved Udvidelsen af Byen. For Helsingørs Vedkommende, der flyttedes af Erik af Pommern, er en bestemt Plan for Anlægget iøjnefaldende.

³⁾ Rigsarkivet i Topogr. Samling, Papir, Roskilde 173, „Kircker oc Klostre wdi Roskilde“:

Peders og St. Pouls Kirker sammen til én, skjøndt dog Danske Atlas (II, 340) holder dem ude fra hinanden¹⁾, og han har — ligesom Danske Atlas (VI, 131) og tidligere Annales Eccl. Danicæ (II, 311) — gjort Sancti Botulphi Kirke og Sancti Bodils Kirke til to forskellige, skjøndt det var en og den samme²⁾. Endelig har Behrmann udeladt

1. Domkircken.	11. Sancte Bodils.
2. Wor Frwe closter.	12. Sancte Morten.
3. Clare closter.	13. Sancte Hans.
4. Sancte Agnete closter.	14. Sancte Oluff.
5. Graabrodre closter.	15. Sancte Peder.
6. Duebroder.	16. Sancte Pouil.
7. Sortebroder.	17. Sancte Michil.
8. Spedalsberig.	18. Sancte Nilaus.
9. Hospitalid.	19. Omnium Sanctorum.
Sogne Kirker.	20. Sancti Dionisij.
10. Sancte Lauritz.	21. Sancti Iebs.

Spedalsbjerg, St. Jørgens Kloster, var knyttet til St. Jørgens Kirke. Kirken har i Løbet af Middelalderen skiftet Navn, da Klosteret 1320 og 1348 betegnes Hospitalis leprosorium apud beatum Clementem (se Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller Nr. 448).

- ¹⁾ Naar der 1380 (Arn. Magn. Dipl. 58, 25) anføres en Gaard, liggende i St. Peders Sogn „extra portam orientalem“, synes dette at vise, at St. Peders Kirke var den østligst beliggende Kirke i Byen. Den har ligget ved Algaden; en Gaard vesten og norden for St. Peders Kirke til Algaden pantsattes 1468 til Vicaren for St. Anne Alter (A. M. 34, 14). St. Peders Sogn forekommer 1253 i Bisp Jacob Erlandsens Brev om Helligaandshusets Flytning. — St. Pouls Kirke betænkes 1529 af Biskop Lage Urne med 30 Mark (Danske Mag. 3. R., III, 214); Sognet strakte sig Nord for Algaden 1397 (A. M. 22, 23). Johannes Evangelistes Alter i Hellig Tre-Kongers Capel ejede en Gaard 1577 „Norden tuert offuer fraa st. Pauli Kircke som hun stoed i gamell Dage“ (A. M. 31, 9).
- ²⁾ Den Residents til Hellig Tre-Kongers Capel, som Kong Christiern I skænkede, laa i „Sti. Botulphi Sogn“ norden ved Algaden tvært over fra fornævnte „Sti. Bodilds Kirke“, paa det østre Hjørne ved det Stræde, som løber nør ud fra fornævnte Kirke, 1475 (A. M. 63, 7). Kirken har saaledes ligget ud til den nu saakaldte Skomagergade paa Sydsiden lige over for

St. Dionysii Kirke af sin Fortegnelse, skjøndt den nævnes i Meyers Beskrivelse over Roskilde og i Danske Atlas. Dens Existens kan dokumenteres saa langt tilbage som Slutningen af det 13. Aarhundrede¹⁾.

Behrmann har paa et Kort, der medfølger hans Grundrids, angivet Klostrenes og de af ham anførte Kirkers omtrentlige Beliggenhed og særlig søgt Hjælp hertil i de Levninger af Grundmure og Spor af Kirkegaarde, man i hans Tid havde stødt paa. Paa den Usikkerhed, der er tilstede om adskilligt i Byens gamle Topografi, vilde de Bygningsfundamenter, man støder paa i Roskilde, paa mange Punkter kunne raade Bod. Man har jo set Exempler paa, hvilke interessante Oplysninger, der kan naas ved at følge fundne Spor, saaledes da Grunden af Vor Frue Kirke i dennes oprindelige Udstrækning og Fundamenter af det tilstødende Kloster fremgravedes, og da det viste sig, at St. Laurentii Kirkes Mure stode bevarede under Torvets Brolægning i en Højde af 2 Alen 17", saa at Kirkens Ælde ved Bygningsmaaden og Materialet (Fraadsten) kunde ansættes til 12.

Store Maglekildestræde, hvor Behrmann paa sin Plan angiver, at „St. Bothildes“ Kirke laa. At en Helgen af dette Navn ikke kjendes, turde det være overflodigt at bemærke. Stadens vestre Port kaldes 1380 St. Botulfs Kirkeport.

¹⁾ St. Dionysii Kirke forekommer nævnet paa Erik Menveds Tid (A. M. 65, s. ud. Aar; A. M. 55, s. 1312). St. Dionysii Sogn synes at have stødt op til St. Botulfs (A. M. 40, s. 1419). Ved Mageskifte 1527 mellem Kirkeværgerne og St. Lucii Alter i Domkirken faar Kirken en Alterets Jord vesten næst den Bolig og Jordsmon, Kirken haver næst vesten imod Taarnet og holder paa den søndre Ende imod Algaden i Ø. og V. 26 Al. o. s. v. Alteret faar Kirkens Jord og Grund liggende sønden imod Kirken og vesten næst op til den Stenhus-Gaard, som er samme Alters rette Residents (A. M. 41, 9). Kirken har saaledes ligget lidt tilbage paa nordre Side af Algaden (jfr. A. M. 61, 1).

Aarhundrede og der kunde vindes Bidrag til dens senere Bygningshistorie¹⁾. I Gaden „Fondens Bro“ — i Middelalderen ogsaa skrevet Funders Bro — afdækkedes en meget ejendommelig Gadebrolægning med store uregelmæssige Kampesteene, aabenbart fra en tidlig Middelalder; en nærmere Undersøgelse blev dog ikke foretaget.

Hovedgaderne i Roskilde, der omtrent krydsvis gennemskære Byen, betegnedes i Middelalderen vexlende som: platea regalis et communis, Adelgade og (Konningens) Hærstræde. I Roskilde Stadsret, som Kong Erik Glipping gav 1268, bestemtes det i § 17²⁾, at Torvepladsen skulde strække sig fra det nye Hellig-Aandshus (vest for St. Laurentii Kirke) til Vestenden af St. Michels Kirkegaard Øst i Byen. Derfor fik den Hovedgade, som gik V.—Ø. igjennem Byen, og af hvilken Torvet var en Del, Navnet Torvegade. Dens østre Del hedder nu Algade, medens den vestre hedder dels Skomagergade, dels Støden³⁾. Men forøvrigt finde vi ogsaa Gaden i dens hele Strækning c. 1380 af Biskop Niels Jepsen betegnet Stengade⁴⁾, aabenbart kun fordi den som Adelgade var en brolagt

¹⁾ Sjælands Stiftslandsbykirker, undersøgte og beskrevne af J. B. Løffler 1880.

²⁾ Danske Magazin V, 339. Kolderup-Rosenvinge: Samling af gamle danske Love V, 185.

³⁾ En Gaard sønden paa Torvegaden vesten fra Sti. Bodils Kirke, altsaa i den vestre Ende af den Gade, der nu kaldes Støden, forekommer 1466 (Rigsark. Roskilde 106), men „Støden“ nævnes endnu i en Fundats fra 1600 (Søren Olsens, Hofmans Fundationer VII, 253) kun som et Skjel eller Mærke. „en Gaard liggende nedenfor Støden, Vesten i Byen, paa den Nørre Side ved Adelgaden ud med et Stræde, kaldes Lille Høyebrøndtz Stræde“ (Roskilde, Top. Saml., Papir, 186 a).

⁴⁾ „..... then steen gade fraa then østre røø port oc til wester Boels kirke port“. De ældste danske Archivregistr. IV, 7.

Gade — den samme Grund, hvorfor Hovedgaden i Helsingør fik og beholdt Navnet Stengade.

Hovedgaden, der i nordlig Retning udgik fra Torvegaden, betegnes St. Olafs Kirkegade eller St. Olafs Gade¹⁾ (nu St. Olsgade), en enkelt Gang „den nørre Gade“. I sydlig Retning var Hørsegade (nu Hersegade) „platea communis“²⁾.

De nævnte Hovedgader udmundede gennem den Byen omgivende Voldbefæstning, som hidrørte fra Kong Sven Eriksøn Grathes Tid (c. 1150). Roskilde var ifølge Saxo (ed. P. E. Müller S. 677) „inops moenium“, indtil Kong Sven omgav Byen med Vold og Grav. Hvor stærk denne Befæstning har været, kan ikke skjønnes, da Volde og Grave forlængst ere udjevnedede, og Sporene ere saa ubetydelige³⁾. Det har ikke været nogen hurtig løst Opgave at „omgive“ Roskilde med Vold og Grav baade paa Grund af Udstrækningen og Terrainforholdene; Kong Knud Magnusøn maa vel én Gang opgive et Angreb; Befalingsmanden Ebbe Skjalmsen lukker „Portene“,

¹⁾ Fundus ex nunc desolat. in parochia Johannis Bapt. ab occidentali parte plateæ regiæ et communis, Olofkyrkegade dictæ, 1387 (A. M. 22, 10—11). — Et Stræde, som kaldtes Kattesund, strakte sig „til Adelgaden, som kalles Sti Oleffs Gade“; 1476 (A. M. 26, 24).

²⁾ 1398, 1407. Roskilde 199, 49. Navnet skrives: Hørsegade 1314, 1386, 1492, Horsegade 1348. Hyrsegade 1398, 1407, Ørsegade 1470, Hirsegade 1491, Øørssegade 1511; at det kommer af Hors, kan der neppe være Tvivl om. Østsiden laa i St. Michaels Sogn, Vestsiden i Vor Frues; ved Østsiden laa en Badstue (Roskilde 182, 192, 195). I Hirsegade laa ogsaa Smedegildets Gaard, hvoraf Jordskyld betaltes til St. Agnete Kloster (Klosterets Jordebøger i Rigsark. 1513).

³⁾ Cfr. Behrmann S. 344 og flg. Kornerup: Roskilde Domkirke S. 1. Allerede Resen skriver i sit Atlas: Moenibus quondam et fossis cincta, nunc autem nuda habet latera aut lignea dumtaxat sepimento tecta.

da han nærmer sig. Den Gang kom han fra Landsiden den næste Gang overrumplede han imidlertid Byen let ved et Angreb fra Fjordsiden.

Af Byportene nævnes i Middelalderen den vestre Port, St. Bothulfs Kirkeport kaldet¹⁾, og den østre Port, kaldet Røtheport. Men „Rodthæporth“ (Ruffa porta) er ogsaa Betegnelsen for Stadens nørre Port²⁾. Flere Gange finde vi Byvolden (Burghæ Diget) som Stedsbetegnelse baade Nord og Syd i Byen³⁾, og det synes derefter, som Byens fordums Voldgrændser lade sig angive ved den nuværende Smedegade, Blegstræde⁴⁾, Blaagaards Vænge, og at de mod Nord have løbet i nogen Afstand fra Provste-stræde og Klosterhusstræde. Blegstræde kaldtes endnu 1660 „Borgdiget“. Dette passer da fremdeles fuldstændigt med, at Pladsen ved St. Laurentius Kirke, hvortil Biskop Jacob Erlandsøn 1253 henflytter Hellig Aands- huset fra dets Plads udenfor „septa civitatis“, i det paa- gjældende Dokument betegnes som Byens Midtpunkt. Byen overlader 1280 St. Claræ Kloster et Stykke Jord imellem Klosteret og „transitus communis nostre civita-

¹⁾ Rigsark. Sjælland & Møn 134. 1380.

²⁾ En Mølle, beliggende foris Ruffam portam ad aquilonem civit. Rosk. 1286. Rigsark. Roskilde 129.

³⁾ En Gaard og Grund N. for den Residents, som horer til Vor Frue Capel, hos Kattesund ud til Bordiget 1494 (A. M. 39, 2). En Jord i Vor Frue Sogn vest paa Ørsegade næst Bordiket 1470 (Rigsark. Roskilde 112). En Jord norden ved Sortebrødre Kloster rækker til Burghæ dighet 1417 (A. M. 24, 15. Cfr. A. M. 39, 2, 26, 24). Dige som Betegnelse for Byvold se O. Nielsen: Kjøbenh. i Middelalderen S. 45.

⁴⁾ Dette Stræde, der af Behrmann kaldes Blegdamsstræde, er aabenbart det samme, som i Fundatsen for Søren Olsens Stiftelse 1600 nævnes som det Stræde, der kaldes „Bordiget“, og hvortil en Toft fra en Gaard i Ringstedgaden løber ud i Vest (Hofman: Foundationer og Gavebreve VII, 253).

tis“, imod at Klosteret skulde vedligeholde denne med Træbro og Stenbro¹⁾. Det er muligt, at der her er tænkt paa en Vej med Overkjørsel over Byens Grave; det skulde da være gennem den nørre Port. Ligeledes er „fossura civitatis“, der 1470 forekommer som Grændsebestemmelse, sandsynligst en Betegnelse for Stadsgraven²⁾.

At omgive Byerne med Volde og Grave begynder man først ret paa i Danmark i det 12. Aarhundrede. Slesvig var den By, der som Grændseby tidligst befæstedes paa denne Maade. Det synes sket under Kong Niels og skyldes rimeligvis Knud Lavards Foretagsomhed³⁾. Om Lund fortælles det i det 12. Aarhundrede, at Erik Emun under Kampene med Kong Niels 1131—34 befæstede denne By med Mur og Grav⁴⁾. Men det er ifølge Saxos Vidnesbyrd Sven Grathe, hvem trods hans korte Regeringstid Æren navnlig tilkommer for ved Befæstningsanlæg efter en større Maalestok og bestemt Plan at have sat Riget i tilbørlig Forsvarsstand. Ikke blot anlagde han Befæstninger paa Steder ved Kysterne, hvor naturlige Forhold gjorde det let (der fremhæves særligt

¹⁾ „Cum pontibus ligneis et lapidibus“ (A. M. 53).

²⁾ Skjøde paa en øde Grund „de austro a fossura civitatis, de occidente a curia quam pro nunc inhabitat Bertoldus Piberæ, de parte aquilonari a terra dicta Byshawæ, de oriente a vico dicto ælskwstigh“. 1417 (Rigsark. Roskilde 57). Fossura communis villæ i Betydning Byens Rende (O. Nielsen: Kjøbenhavn i Middelalderen S. 46).

³⁾ A. D. Jørgensen: Aarbøger f. n. O. 1869, S. 225. Hans Olrik: Knud Lavards Liv og Gærning 1888, S. 118.

⁴⁾ Anonymus Roskildensis, Script. rer. Dan. I, 382: „Muro et vallo est circumdata“. „Murus“ kan ikke for Erik Emuns Tid opfattes som Teglstensmur. Teglsten anvendtes først i Valdemar d. Stores Tid, da Anonymus levede.

en paa Vest- og en anden paa Østsiden af Store Belt), men ligesom Roskilde blev paa hans Tid ogsaa Viborg omgivet med Jordvolde, hvilke Saxo siger, at Byen tidligere manglede.

Som det ældste Led i de Bybefæstninger, der gaa tilbage til en fjern, forhistorisk Tid, staar Borgen, der var bygget ved Byen, eller i Ly af hvilken denne var voxet frem. Borgvold i Viborg Sø var sandsynligvis meget ældre end Kong Svens Byvolde. Men ogsaa for andre større Byer kunne vi tilbage til det 12. Aarhundrede dokumentere Tilstedeværelsen af da sikkert alt meget gamle Borge — som f. Ex. for Søborg¹⁾, Odense²⁾ og Ribe³⁾ —, i hvilke anseelige Byer Borgbefæstningen ingen- sinde i Middelalderen suppleredes ved Volde eller Mure udenom hele Staden.

Borge og Borgpladser, om hvis Ælde Historien ikke har efterladt os Kundskab, finde vi ved adskillige andre Byer, som heller ikke i Middelalderen have været befæstede ved Volde og Grave, og mange ere de Byer, hvis Navne alene røbe, at Borgen var oprindelig for deres Anlæg i fjerne, forhistoriske Tider. Men fra Midten af det

¹⁾ C. F. Wegener: Om Udgravningerne af Asserbos og Søborgs Ruiner. *Annaler f. n. O.* 1851, S. 67.

²⁾ Borgen ved Odense laa aabenbart hen som en øde Tomt, da Kong Valdemar I der grundlagde et Kloster for Nonner af Augustinerordenen (moniales de Burgo), som senere flyttedes til Dalum. Paa Kobberet i Braunii *Theatrum urbium* fra 1612 (gjengivet Tavle I i Engelstof's Beskrivelse af Odense By, 2. Udg.) er „locus Nundehorrig“ angivet paa en Maade, der klart viser Tomten som en Borgbefæstning af høj Ælde. — Pladsen, der senere kaldtes Nonnehjerg eller Nonnebakke, er nu planeret og bebygget.

³⁾ Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen S. 15.

12. Aarhundrede gjør den Regel sig gjældende, at der til Anlægget af en ny Stad (Kjøbstad) krævedes baade en Borg og Volde (eller Mure) med Grave omkring Byen¹⁾, saaledes da Absalon anlagde Kjøbenhavn og Esbern Snare Kallundborg.

Men ogsaa Roskilde har en gammel Borgvold i sin umiddelbare Nærhed, „in Roskildensi suburbio“ (Saxo S. 650), anlagt paa ældgammel Vis ved Afgravning og Paafyldning af en naturlig Banke — uden Hensyn til, at der tæt vesten for findes endnu højere Banker. Det er den eneste Borgplads, der kjendes paa Vejen fra Isøret til Rigets gjennem Aarhundreder mest ansete Stad, hvis Storhed lokkede Ven som Fjende ind ad Fjorden. Den er anlagt med umiskjendelig Omsigt foran Stadens Havn, hvor Rigets Flaade i alt Fald stundom samlede (Saxo S. 710). Mod Vest var Borgvolden beskyttet af Fjorden, mod de tre andre Sider omgivet af Grave.

Denne Borgplads er den, som i vor tidligste og seneste Middelalders Historie er kjendt under Navnet Haraldsborg.

Af Saxos Fortælling skulde det rigtignok synes at fremgaa som en Kjendsgjerning, at Haraldsborg var anlagt imod Byen af Harald Kesja i Kong Niels' Regeringstid²⁾. Men det er dog vist et unøjagtigt Sagn, som Saxo her laaner sin Fremstilling fra. Sagens rette Sammenhæng er langt snarere den, at Harald sad som Kongens Befalingsmand paa dennes „Castrum“ udenfor Roskilde³⁾,

¹⁾ Cfr. O. Nielsen: Kjøbenhavn i Middelalderen S. 43.

²⁾ Adversam ei (Roskilde By) munitionem erexit. Saxo S. 626.

³⁾ Saaledes fremstilles Forholdet Cap. 94 i Knytlinga Saga, der for det 12. Aarhundredes Vedkommende kan have bevaret Træk, som man tør veje gyldige overfor danske Kilder.

hvor han byggede en Borg af ny¹⁾ paa den gamle Voldbanke, og at han der, uregerlig og upaalidelig som han var, opførte sig paa en Maade, der æggede Borgerne til at rejse sig og fordrive ham. Roskilde hørte til Krongodset; det var som Herre over denne By, at Kong Niels forbød, at Knud Lavards Lig førtes dertil for at begraves i Domkirken, og det er meget usandsynligt, at en Privatmand, han være sig endog Prinds, kunde med en betydelig Arbejds-kraft og for Alles Øjne anlægge og opføre en ligefrem Røverborg foran Landets rigeste Stad og mest ansete Kongssæde paa en Tid, da Knud Lavard levede, og der herskede Ro i Landet, og da Kongen og Borgerne af Hensyn til fælles Velfærd i Forening maatte søge at standse en slig Røvefærd i dens første Fremspiren. At Borgen med Byen var Kongsejendom og laa paa Kronens Grund, derom kan den Omstændighed vidne, at Marken derved 1295 kaldes Konungshegnet.

Da Harald en Stund efter Knud Lavards Drab havde sluttet Forbund med Kong Niels imod sin Broder Erik Emun, finde vi ham atter paa Borgen ved Roskilde. Det var sikkert efter Befæstningskunstens nyeste Regler, at han havde anlagt denne. Saxo taler om et særegent konstrueret Hus, der kunde drejes om en Axe — en Mekanisme, man har sammenlignet med Stubmøllernes. Men vi se, hvad der jo til vore Dage har gjentaget sig, at samtidigt var ogsaa Angribernes Opfindsomhed voxet. De Saxere, der paa Knud Lavards Tid havde sat Bo i Roskilde, underviste nemlig Erik Emuns Tropper i Brugen af Blider, og ved det andet Kast knustes det omtalte Hus. Haralds Mod knækkedes, og han flygtede fra sin Borg.

¹⁾ Impensiori munimento vallavit. Saxo S. 650.

Der kan neppe være Tvivl om, at Luerne efter Indtagelsen have fuldstændiggjort Ødelæggelsen, navnlig da Harald var undsluppen levende og hans Tilbagevenden kunde blive skæbnesvanger for Borgerne. Haard blev da ogsaa Straffen for Roskilde Borgere, da han siden med Kong Niels slog Erik og indtog Byen.

I de urolige Tider, der fulgte efter, er Borgen neppe bleven gjenopbygget, og saa meget mindre kan det undres os, at Kong Knud Magnussøn fra Søsiden overrumpler Staden. Der foreligger intet Vidnesbyrd om, at nogen af Kongerne har opholdt sig paa et Castrum Roskildense i det 12te, 13de og 14de Aarhundrede, hvor tidt end Dokumenter ere udstedte under Kongernes Segl i Roskilde By. 1295 gav Erik Menved Møllen ved Haraldsborg tilligemed sine Jorder der, som kaldes Konungshegnet, til St. Agnete Kloster¹⁾. Møllen laa da som nu op til Voldkanten og dreves af en Kilde, der vistnok tidligere havde bidraget til at fylde Voldgraven. At denne Mølle bliver bortgivet, er et Bevis paa, at Kongen ikke satte Pris paa selv at være Herre paa Haraldsborg, med andre Ord et Vidnesbyrd om, at Banken var en øde Tomt. Harald Kesjas Ophold her og Sagnet om hans Haardhed mod Borgerne havde — navnlig da den øde Banke satte Fantasien i Bevægelse — saaledes præget sig i Folkemunde, at Navnet Haraldsborg gik over paa den nye Borg, der langt senere rejstes paa Borgvolden. At Borgen ved Roskilde blev nævnet efter Harald, svarer til Jarmergabets og Jarmertaarnets Opkaldelse i Kjøbenhavn efter

¹⁾ „Terras nostras apud civitatem nostram predictam, que Konungsheghneth dicuntur cum molendino in eisdem sito juxta Haraldzburgh“ — cit. i Bisp Olafs Bekræftelsesbrev 1305. A. M. St. Agnete Klosters Breve 6. cfr. 7. 8. 26.

den rygiske Fyrste, der paa sin Vis erhvervede sig herostratisk Berømmelse i Indbyggernes Traditioner.

Det tidligste Aarstal, det har lykkedes mig at finde for Tilstedeværelsen af den nye Haraldsborg, er Dateringen af et Kongebrev derfra 1422 (Regesta)¹⁾. Det er at mærke, at Residentsen da betegnes „Curia Haraldsborgh“ (cfr. curia Serridslev 1433), ret som om Bygningerne endnu ikke udgjorde det faste Slot, der snart²⁾ som „castrum“ Haraldsborg og Harrisborg forekommer som Kongens Opholdssted og som Sæde for den kgl. Lensmand med et Tilliggende af fire Herreder³⁾.

I 1534 gjentog Historien sig fra 1133. Førte af Grev Christoffer af Oldenburg rettede Borgerne et ødelæggende Angreb paa Haraldsborg og efterlode Pladsen til alle Tider som en øde Byggeplads — nu udjevnet og inddraget til Agerland.

Men kunne vi da ikke betragte den her omtalte Borg udenfor Roskilde som den oprindelige Kongsgaard i Roskilde — sedes regia Danorum? Svaret maa lyde

¹⁾ Det er sandsynligt, at St. Agnete Kloster da atter har maattet opgive Slotsmøllen. Mærkelig tidt er Gavebrevet paa denne af 1295 blevet stadfæstet; men der er ikke bevaret noget senere Stadfæstelsesbrev end Kong Olafs af 1377. St. Agn. Kl. Br. 26. I Jordebøgerne over Klostergodset fra Begyndelsen af 16 Aarh. nævnes ikke nogen Harrisborg Mølle.

²⁾ 1435 nævnes Asker Nielsen Foged upaa Haraldsborg. Rigsarkivet, Roskilde 73.

³⁾ Man synes ikke at have foretaget nogen Udvidelse af Grundvolden, hvorpaa Borgen byggedes; strax ved at begynde Sløjfningen af Voldskraaningerne, af hvilke den vestre endnu 1840 havde en Højde af c. 9 Alen (Bankens Udstrækning er c. 100 Al.), gjordes nemlig det bekjendte Fund af en større Skat med Monter, der viste, at Skatten var nedgravet i Kong Niels' Tid, maaske netop under Belejringen af Erik Emun og Roskilde Borgere.

Nej. Vel er i den senere Del af Middelalderen den befæstede Borg i Stæderne (castrum) Kongens Opholdssted og Bolig, men dette er ikke Tilfældet, naar vi se hen til den tidligere Middelalder. I Byer saa betydelige som Slesvig¹⁾ og Odense kunne vi foruden Borgen udenfor Staden paavise en „curia regia“ inde i Byen, hvor Kongerne toge Ophold, naar de kom til Staden. Der er yderligere det at mærke ved Kongsgaardene i de her nævnte Byer, at de laa i umiddelbar Nærhed af Hovedkirkerne²⁾, i Slesvig ved St. Peders Kirke, i Odense ved den St. Maria helligede Kirke, i hvilken Kong Knud fandt sin Martyrdød³⁾. At dette nære lokale Forhold mellem Kongsgaard og Biskopskirke gaar tilbage til dennes første Anlæg i Staden paa Kongsgaardens Grund, er i høj Grad sandsynligt.

Kongsgaarden i Roskilde træder i Aaret 1157 frem i Historien ved Sven Grathes Overfald paa sine Medkonger Aftenen før St. Laurentii Dag (o: d. 9. August), da han er Knud Magnussøns Gjæst paa denne Gaard. Det er et af de mest dramatiske Optrin i vort Fædrelands ældre Historie, livfuldt skildret af Saxo og suppleret ved troværdige Træk efter en nær Samtidigs For-

¹⁾ A. D. Jørgensen: Historisk-topogr. Bemærkninger. Aarbøger f. n. O. 1869.

²⁾ A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundl. S. 241. Saxo 649. 659. Om Kong Niels Død fortæller Saxo, at Vennerne raadede ham til at flygte ind i St. Peders Kirke, men — *aulam petivit, et ne cruenta corrixatione divini fœdarentur penates, regia sese quam templo tueri maluit, paterno in lare quietus obiturum præfatus* (657).

³⁾ *Regia sedes . . Basilicam pretiori martyris Albani haud procul sita. — — Hostilis cuneus . . ædes regia, quam et atria occupat irruendo.* Ælnoth. Hist. S. Canuti Reg. Script. Rer. Dan. III, 365—66.

tælling i Knytlinga Saga. Sven falder i den Grav, han har gravet for de andre, da Grathehede-Slaget 2¹/₂ Maa-
ned efter skiller ham ved Rige og Liv; med Valdemars
og Absalons Frelse gaar den lyse Tid op for Landet.
Særlig som lokal Ramme for hin Tildragelse vilde det
derfor interessere at kunne paapege, hvor Roskilde
Kongsgaard laa.

Af Saxos Fortælling fremgaar det med klare Ord, at
Gaarden er at søge inde i Roskilde By. Kong Sven er
gaaet ud til en Gaard tæt udenfor Byen (Thorberni
vicum, haud procul urbe situm, petivit, S. 721) og der-
fra hentes han ind til Staden til Anden-Dags Gilde af
Knuds Sendebud (quorum hortatu urbem repetens,
S. 722).

Da Absalon er sluppen uskadt ud i det Fri, lægger
han sin Vej forbi Domkirkegaarden og standses et Øje-
blik af Svens Drabanter ved den søndre Kirkegaards-
port (ad australem atrii portam, quo Trinitatis ædes
ambitur). Dersom den dastaaende Trefoldighedskirke,
Sven Norbagges Fraadstensbygning, laa, hvor den nu-
værende Domkirke ligger, træffe vi efter senere Vidnes-
byrd den søndre Port skraat mod Vest for Gaden „Fon-
dens Bro“, og afd. Kinchs Gisning om, at der ved „medio
ponte“, hvor Saxo henlægger Absalons Møde med Ra-
dulphus, skal forstaas den brolagte Gade Fondens Bro¹⁾,
vilde saaledes godt passe med de lokale Forhold. Ab-
salons Flugt i sydøstlig Retning over Kirkegaarden tyder
da hen paa, at han kommer fra et Sted vestlig for
Domkirken. I denne Retning skulle vi altsaa snarest
søge Skuepladsen for Kong Svens blodige Daad.

¹⁾ Aarbøger f. n. O. 1879. S. 325.

Ligesom tidligere Provst Meyer i sin Beskrivelse over Roskilde, saaledes vilde ogsaa Behrmann søge Kongsgaardens Beliggenhed „paa den vestre Side af St. Olsgade, paa det Sted, hvor endnu Roes Kilde er“, og Kornerup siger i sin Beskrivelse af Domkirken: „indtil de nyere Tider har det Sagn bevaret sig, at Kongsgaarden skal have ligget NØ. for Domkirken udenfor den nuværende St. Olsgades Port, hvor nu er en Abildhave og en Kilde, den saakaldte Kong Roes Kilde“. Dette mentes at passe med, at Frederik II i 1570 nævner „vor Gaard i Roskilde tæt ved St. Olai Kirke“.

Men det sidstnævnte historiske Vidnesbyrd, der skulde støtte Sagnet, gjælder ikke. I den vedkommende Skrivelse, hvorved Kongen „under og giver til det Hospital i Duebrødre, som Vi paa det nye have funderet og med Rente forbedret, den øde Kirke liggende bag Vor Gaard udi Roskilde, og kaldes St. Oluffs Kirke, saa at den strax maa nedertages“ ¹⁾, — er Kongens Gaard jo klart det samme som Roskilde-Gaard, den foruds Bispegaard. Det bliver altsaa tydeligt, at Sagnet om Kongsgaardens Beliggenhed her som sit eneste Tilknyningspunkt har den Kilde, der efter Stadens kongelige Grundlægger kaldtes Roes Kilde.

Der er derimod fra Middelalderen bevaret et hidtil ikke paaagtet Pergamentsbrev om Kong Christian I's Gave af en Gaard til Hellig Tre-Kongers Alteret i Domkirken, der giver os en sikker Oplysning om Kongsgaardens Beliggenhed, og som fører os hen til et helt andet Sted og netop paa en Plads, der ligger Vesten for Domkirken, Nord for Sømme Herredsting α : den nu

¹⁾ Rigsarkivet, Top. Saml. Papir, Roskilde 80.

Bondethinget kaldede Gade. Brevet findes i meget beskadiget og ufuldstændig Tilstand i Rigsarkivet blandt de endnu ikke registrerede „Afleveringer fra Museet“, indlagt i et Omslag med det misvisende Aarstal 1555. Dokumentet er nemlig udstedt 1455 den 4de Dag i Paasken (9. April) og er det samme, der før var i den Arnæmagnæanske Diplomsamling, i Registranten over hvilken det staar anført under Fasc. 24 Nr. 30 med Vedtegning i Marginen, at det fattes. Det er udførligt registreret i den ældre Registrant fra 1756.

Brevet lyder saaledes:

Wi Cristiern meth gudz nadhe Danmarcks, Norgis, Wendis oc Gothis koning, greue i Oldenborgh och Delmenhorst, gøre widerlight alle, som nw ære oc komme seule, at wii aff wor synderlighe gunst oc nadhe, swo oc gud oc thee helghe thre koninger til loff oc ære, oc oss oc wore arffuinge oc effterkommere koninge i Danmarck til en gudelighe amynnelse, bestand oc saligheet, haffue vnt oc giffuet oc vnne oc giffue meth thettæ wort opne breff til for^{ne} the helghe thre koningers altere j sancti Lucii kirke j Roskilde til ewindelighe eye wor oc kronenæ jord oc grund, liggende westen wedh for^{ne} sancti Lucii kirke i Roskilde, som kalles konings gardh, nordhen fra Seme herritsting, som nw pleyer møgh oc thræck vpaa at føres, hwilken jord, som holder threttywe oc t — we — — bygge syn boligh — — (2 Linier dels bortædte, dels utydelige) — Thij forbuyde wi alle chwo the — — — radhmen, borghere oc menigheet her j Roskilde — — — ther nw til ær eller her effter tilkommende worde her vdi — — — eller vforrætte j noghre madhe vnder wor konningelige heffnd oc w(rede) — — — Roskildensi, feria quarta pasche, nostro sub secreto, presentibus appens — — — dringentesimo quinquagesimo quinto.

De hellige Tre-Kongers Alter i St. Lucii Kirke var stiftet som Del af den store Sonebod, Lunde Bys Raad

og Borgere d. 20. September 1310 maatte forpligte sig til for Ridder Joseph Magnussøns Drab 1301, med Hensyn til hvilket de nærmere Omstændigheder ikke kjendes. Boden bestod i Oprettelsen af 3 Altre, et i Lunds Domkirke, et i Roskilde Domkirke, og et i Prædikebrødrenes Klosterkirke i Lund, hvor Joseph Magnussøn laa begravet. Ved hvert af disse Altre, hvis Indkomster nærmere fastsattes, skulde Joseph Magnussøns Anniversarium fejres med stor Højtidelighed af Messer, Vigilier, Procession og Klokkeringning¹). Patronatsretten skulde, efter at Brødrene Juræs Magnussøn, Kannik i Lund, Esbern og Laurentius Magnussøn vare afgaaede ved Døden, tilfalde Decanen ved Domkapitelerne. Kongens Møntmester Johannes Franz paatog sig for en fastsat Sum at bygge Roskilde-Alteret og udstyre det med Messebog og alle fornødne Prydelser samt at tilsikre det en aarlig Indkomst af 60 Ɔ sjælandske Penge. Godset, han derefter skjødede til det, laa i Snodstrup, Skibinge, Hvissinge og Valensbæk. Det viste sig ikke at være tilstrækkeligt til at give det fastsatte Aarsudbytte, og da Johannes Franz døde, pantsatte hans Arvinger deres Godser i Kamstrup med Huse og en Vindmølle og alt rørligt Gods paa den Betingelse, at dersom de ikke inden St. Olafs Dag 1317 havde sikret Alterets Rektor Ebbe andre Jorder i Roskildes Nærhed, skulde Kamstrup-Jorderne uigjenkaldelig tilfalde Alteret. Terminen udløb, og under 11. Sept. 1317 tildømte derfor Kong Erik Alteret disse Jorder²). De nævnte Jorder

¹) Cfr. Liber Daticus Roskildensis under 8. Februar (Script. Rer. Dan. III, 269). I Lund fejredes Anniversariet d. 21. Febr. (C. Weeke: Lunds Domkapitels Gavebøger S. 41). Lunds Borgeres Forpligtelsesbrev er trykt hos Suhm XI, 905 o. flg.

²) Suhm XI, 796. Afskrift af Diplomet findes i Bartholins Manuskr. V.

laa til Alteret lige indtil Roskilde Domcapitels store Mageskifte af Vicariegods til Frederik II d. 20. April 1561, da kun tre Gaarde i Kamstrup bleve tilbage af Alterets oprindelige Ejendomme¹⁾. I Mellemtiden synes kun Gods i Lyngerup (Horns Herred)²⁾ erhvervet af Alteret foruden den Kronens Jord og Grund i Roskilde, som Christiern I ved det anførte Gavebrev 1455 skænkede til den daværende Vicar ved Alteret Bo Mathisøn. Det var en Mand af borgerlig Herkomst³⁾, der efter tre Aars Studium fra 1444 ved Universitetet i Erfurt⁴⁾ maa have vundet Anseelse ved gejstlig Lærdom, og som senere — endnu 1466 nævnes han Vicar — blev Prior Vicariorum ved Capitelet.

Det var paa denne Alterforstanders egen Bøn, at Kongen skænkede Alteret den øde Kongsgaard-Jord, hvorpaa enhver Rest af Bygningen forlængst maa antages forsvunden, ja hvor end ingen Have eller Abildgaard nævnes som tilbageværende af den fordums Herlighed, eftersom Pladsen var prisgivet Byen til Losseplads. Tilfældet vil, at der fra den nidkjære Alterforstanders Haand — han levede endnu 1494⁵⁾ — er bevaret en udførlig, paa Latin skreven Beretning om denne hans Erhvervelse for sit Alter, som han regnede sig til megen Ære, og om hvorledes han uden at ændse Spot og Anstrængelser udnyttede den kongelige Gave af Lossepladsen til sit Embedes Bedste, og der byggede sin Bolig. Beret-

¹⁾ Rigsarkivet, Top. Saml. Papir, Roskilde 107.

²⁾ Opført i Jordebogen 1568 (A. M. 876 4to).

³⁾ Hans Segl, der viser Forbogstavet B, se Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller Nr. 293.

⁴⁾ L. Daae: Matrikler over nordiske Studerende ved fremmede Universiteter, S. 24. Cfr. nedenfor.

⁵⁾ J. B. Löffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad S. 8.

ningen, der er skreven paa et Pergamentsblad i Kvart, findes i den Arnæmagnæanske Diplomsamling Fasc. 48 Nr. 12 og er aftrykt nedenfor som Tillæg til denne Afhandling. Den lyder i Oversættelse saaledes:

„For at det kan bevares i Efterkommernes Erindring, vil jeg Bo Mathisøn (Boecius Mathei), født i Ribe, Forstander til de hellige Tre-Kongers Alter, Prior perpetuorum vicariorum i Roskilde, kortelig berette, hvorledes jeg erhvervede den Kongen tilhørende Byggeplads, Kongensgaard kaldet, til en Residents for fornævnte Alter.

I tre Aar havde jeg tjent Hr. Olaf Mortensøn, da Provst og kongelig Majestæts Cantsler, siden Biskop i Roskilde¹⁾, og Johan Oxe, Rigens Raad og en særdeles god Ven af Kongen, af hvem han efter kort Tids Forløb blev slaaget til Ridder²⁾. Med denne Johan Oxe var jeg svoren Broder, da vi i tre Aar havde søgt Collegier og

¹⁾ Han blev Biskop 1461.

²⁾ Om Johan Oxes tidlige Yndest hos Christiern I vidner det, at vi hurtig efter dennes Thronbestigelse finde ham som Kongens Hofvind. 1451 forlener Kongen sin Hofvind og Tjener Johan Oxe med Oppebørselen af alle 40 Mark-Sager m. m. over alt hans Gods, Vornede og Tjenere i Danmark, saalænge Kongen det tilsiger (A. M. 3, 16), og 1465 er Johan Oxe Hovedsmand paa Krogen (A. M. 4, 9). 1456 ell. 57 er han bleven Ridder (Ryge: Peder Oxe S. 6). Han var først gift med Birgitte, Datter af Bonde Jepsøn (Thott) og Fru Cæcilie (Skifte efter disse 1470 imellem Jens Due, Ridder i Krageholm, Johan Oxe, Ridder i Tiorsø, og Knud Truvelsen, Ridder i Ørtofte, A. M. 4, 23), anden Gang med Ingrid Bille, Datter af Torben B. og Cæcilie Ovesdatter, og maa være død c. 1462 (A. M. 7, 2, 22). Han er rimeligvis begravet i St. Olai Kirke i Helsingør. Hans Enke optoges som „Søster“ i Antvorskov Kloster 1497 (A. M. 7, 32). Blandt andre Ejendomme besad han Beltebjerg. Paafaldende mange Diplomer vedkommende ham findes i Arn. Magn. Diplomsamlings første Fascikler. Cfr. Aarsberetn. fra Gehejmearkivet III, 15.

studeret sammen ved Universitetet i Erfurt¹⁾. Da Tid og Lejlighed var gunstig til at forebringe min Bøn om hin Jord paa Fredagen, der var Langfredag, fik jeg med hine nysnævnte æreværdige Mænd, Hr. Cantsleren og Johan Oxe, Foretræde for hans kgl. Majestæt, der netop spadserede i Abildgaarden tæt sønden ved St. Lucii Kirkegaard, og ved deres Bistand naaede jeg straks alt, hvad jeg ønskede og haabede, og paa selv samme Dag i Aaret 1455 bekræftedes Gavebrevet ved det kongelige Segl, saaledes som Enhver kan se²⁾.

Da Pladsen saaledes var min, og jeg havde det be-segledede Brev paa den, frydede jeg mig af mit inderste Hjerte, skjøndt flere af mine Venner mente, at Glæden just ikke kunde være synderlig stor. Pladsen var nemlig paa hin Tid øde og uskikket til Byggegrund, fordi den var opfyldt med et vældigt Bjerg af Møg og Skarn, hidført alle Vegne fra Gader og Stræder³⁾ og fra Præstemænds og Borgermænds Gaarde. En Spottefugl sagde: Ikke vilde jeg rejse mig for en saadan Byggeplads, hvis jeg laa godt. En anden sagde: Jeg brød mig ikke om den, om jeg saa kunde faa den gratis. Atter en Anden

¹⁾ I Matrikelen over Studerende ved Universitetet i Erfurt 1444 forekommer Bohecius Mathei Ripensis ligesom en Johannes Petri, der maa være Johan Pederson Oxe (Daae l. c.). Oversættelsen forudsætter, at der i Texten er skrevet Johis istedenfor Johes. Ellers maatte „qui quidem“ gaa paa Kongen. At den unge Grev Christiern af Oldenborg har studeret i Erfurt sammen med Johan Oxe, ved man ellers intet om. Det ved Erfurt-Matrikelen oplyste Forhold: Bo Mathisen som constudens frater med Johan Oxe maa være bestemmende for Textkritiken og Oversættelsen.

²⁾ Hr. Bo har ikke husket rigtigt; Brevet er først udstedt Onsdagen efter Langfredag.

³⁾ Vicus i Betydningen Stræde cfr. vicus Snæfresti in parochia h. Olai 1370. Roskilde 219.

værdsatte den til en Hvid eller en Penning. Jeg lod mig ikke røre af Sligt, men skred med Kraft til at rydde Pladsen. En Dag i Løbet af det første Fjordingaar lejede jeg over 40 Arbejdere og alene Vogne til Tospand. Klærke, Præster og Munke stimlede sammen for at se paa, hvad der foregik, og enhver af dem kastede deres Kapper og arbejdede med, saalænge han kunde. Paa denne Dag forslog knap tre Tdr.¹⁾ Øl; de tømtes til Bunden. De øvrige Dage i Forsommeren lejede jeg en Dag to, en anden Dag tre Arbejdere. Men hvor meget Arbejde der er udført, og hvor store Bekostninger jeg har haft for at faa Pladsen ryddet, kan jeg ikke let sige. Thi 5 Aar igjennem har jeg tidt og mange Gange med de unge Mennesker, jeg opdrog, brugt Fritimerne til at arbejde ved Hjælp af Hjulbøre²⁾, saa Sveden perlede. Men i det derpaa følgende Aar byggede jeg det store Hus med to Indgange og syv Bjælkerum, til hvilket jeg senere hen føjede den Toloftsbygning mod Øst og en Kjøkkenbygning som Tilbygning mod Nord. Dernæst byggede jeg 4 Boder mod Vest til at leje ud til andre³⁾. Endelig byggede jeg Bryggers og Baggers med delvis muret Kjælder og tilsidst Staldbygning imod Øst.

I Forbindelse hermed maa jeg fortælle, at jeg har modtaget 80 Floriner af Hr. Peder af Saaby, hvilken Sum Hr. Peder overgav mig i god Tillid og paa Tro og Love i Nærværelse af Hr. Trugillus, perpetuus vicarius, og Hr. Jens Henningssøn, Præst, for at jeg af denne Sum

¹⁾ Lagena ceruisie cfr. Lagena butiri (1327).

²⁾ Meget curieust er Hr. Bos latinske Udtryk „cum paruis redis vnius rote videlicet hywlæboar“.

³⁾ I Capitelets Jordebog 1568 (A. M. Nr. 876, 4to) opføres under Trium regum-Alterets Indkomster XII & „af 4 Degneboder, som er bygt paa Residents Grund og Jord“.

skulde drage Omsorg for hans Sjæls Frelse. Med de nævnte Herrers Samtykke gav jeg denne Sum til de hellige Tre-Kongers Alter udenfor Kongens Capel paa Vilkaar, at der regelmæssig hver Søndag skulde holdes Messe. — Endelig købte jeg 1475 en Casula af rødt Silke med Tilbehør for 30 Mark.

Dette har jeg nedskrevet med det Haab, at mine Eftermænd velvilligen ville mindes mig og inderligen bede til Herren for mig i deres Messer.* —

Hr. Bo havde en vis Mistillid til Efterkommernes Pietet overfor hans Minde. Han lod derfor ogsaa selv sin Gravsten hugge, — paa hvilken Efterkommerne forsøgte at anbringe Dødsdatoen (!). Den fandtes ifølge J. B. Løffler 1825 i Domkirkens søndre Sideskib udfør Frederik V's Capel, og i Graven laa Bo Mathisøns Skelet, omsluttet af Kuiten og med Kalk og Disk af Tin. Han er udentvivl begravet foran sit Alter, og i Betegnelsen de hellige Tre-Kongers Alter „udenfor“ Kongens Capel, der gjentages i Mageskiftebrevet 1561, have vi derfor en Antydning af dets Plads i dette Capels Nærhed.

Destoværre mangler nu i Kongebrevet fra 1455 Linieme med Grændsebestemmelserne for den Jord, Bo Mathisøn fik til sit Alter. Det synes i hvert Tilfælde, at det var Hovedparcellen, siden Navnet Kongsgaarden saa bestemt er knyttet dertil, men Gaven har dog ikke indbefattet hele Kongsgaardens Tilliggende, hvortil vel har hørt Haver m. m. En Jord, der laa saaledes for Hr. Bos Alter-Jord, at utvivlsomt ogsaa den engang har hørt under Kongsgaarden, gaves den 15. Juni 1460 af Kongen til Biskop Olaf Mortensøn — og hvem han efter sin Død vilde unde den, idet Kongen betegner Jorden som sin og Kronens Jord og Grund „Vest for

St. Lucii Kirke, som strækker sig i Bredden (Sønder og Nør udmed Kirkegaarden) fra den vestre Kirkestænte og saa til det Stræde, som løber ned til Maglekilde, og udi Længden, i Øst og Vest fra Kirkegaarden og ind paa den Grund, vi Hr. Bo til de hellige Tre-Kongers Alter givet have, og saa Norden med hans Gaard saa langt i Vesten, som hans Gaard og Grund sig udstrækker, og sønden ved den Bro¹⁾, som løber ned til Maglekilde²⁾.

Denne Jord overlader Bispem 1467 St. Jørgens Dag til Pavel Laurensøn, perpetuus vicarius til St. Michaels Alter, paa Betingelse af, at han skal bygge og bedre den og skænke den med Hus og Bygning til St. Michaels Alteret for Kongens og hans Efterkommeres, Bispens og og sin egen Sjæls Nytte og Salighed — en Betingelse, som Hr. Poul allerede opfylder 1468 den Tamper Onsdag i Pintseugen³⁾. I hint Brev fra 1467 staar Grændsebestemmelserne fra Brevet 1460 gjenindførte, kun at det hedder, at Jordloddens Udstrækning i Bredden, Sønder og Nør, er fra den Vej, som løber til den søndre og vestre Kirkerist og saa ind til det Stræde, der løber ned til Maglekilde o. s. v.

Den førstnævnte Vej er tydeligt nok den, der nu kaldes Bondethinget, fordi Sømme Herredsting holdtes der under aaben Himmel „ved en Stenhøj“⁴⁾, indtil det

¹⁾ 3: brolagt Gade.

²⁾ Diplomatarium Christierni I S. 95.

³⁾ A. M. 43, 14. 62, 17.

⁴⁾ Danske Atlas VI, 124. Saa langt tilbage som vi have Thingsvidner fra Sømme Herredsting bevarede (1346 Rigsarkivet), holdtes det i Roskilde. Det er mulig dets oprindelige Plads centralt for Herredet, nær Kongsgaarden. I Slangerup, i Slagelse og i Faaborg holdtes ogsaa fra gammel Tid Herredsting, men vi have Exempel paa, at et Herredsting i Middelalderen er hen-

ved kgl. Resolution 1585 flyttedes til „udenfor vort Jagt-
hus Bidstrup¹⁾.“ Navnet Bondethinget staar som Mod-
sætning til Bythinget, der endnu 1512 holdtes ligeledes
under aaben Himmel nær Snæversti²⁾), men 1573, hvor
St. Laurentii Kirke havde ligget³⁾); Raadhuset laa indtil
Branden 1735 paa Hjørnet af Torvegade og St. Ols-
gade. Strædet, der løber ned til Maglekilde, er det nu saakaldte
Lille Maglekilde-Stræde.

Paa den vestre Del af det af disse Gader begrænd-
sede Terrain skulle vi altsaa søge „Kongsgaarden“.

Terrainets stærke Fald ned imod Maglekilde gjør
det sandsynligt, at Bygningerne have ligget paa den
Plads, hvor nu den nordre Husrække af Bondethinget
staar, maaske frem over den nuværende Gade. Sømme
Herredsting holdtes sikkert paa en større aaben Plads,
og det er maaske først Opførelsen af Hr. Bos Residents,
med Staldbygningen til den østre Side og Lejeboderne
til den vestre, der, ved at Bygningerne danne en samlet
Række, giver Anledning til, at der fremstaar en Gade⁴⁾.

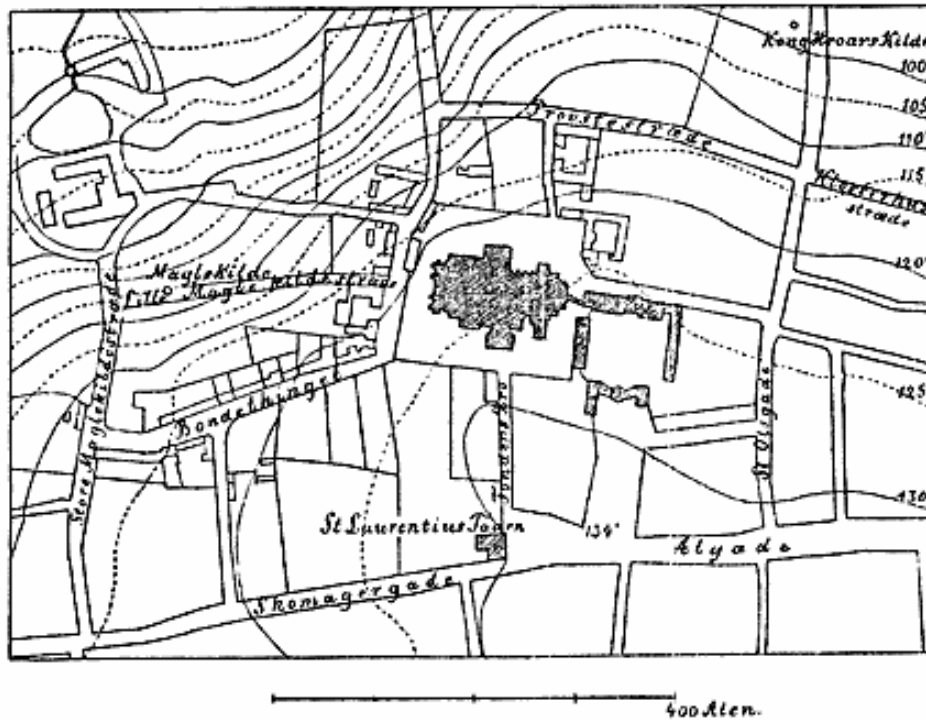
lagt til en By for at bidrage til dennes Opkomst i Erik Menveds
Befaling 1/4 1299 om at henlægge Vinding Herredsting til Ny-
borg (Suhm XI, 310).

1) Sjælandske Registre XII, 442.

2) St. Agnete Kloster ejer en Jord i St. Olufs Sogn Sønden ved
Bythinget og Østen for Sneversti. Rigsarkivet, Roskilde 8.

3) Rigsarkivet, Roskilde 182. Duebrødre og Helliggesthus Vesten
op til St. Laurentii Taarn og Vesten for Roskilde Bything
og Torvegaden. — Bythinget holdes først senere paa Raad-
huset. Det anførte Document er paategnet „Lest inden
Roskilde Bything d. 2. Januarii 1589“ og „Lest paa Roskilde
Raadhus, som (o: hvor) samme Dag Bything holdtes 7. Sept.
1637“. — Frederik II gav 1565 Borgerne i Helsingør en Jord
paa Sudergaden at „sætte deres Retterthing paa“ (Aarsberetn.
fra Gehejmearch. III, 51).

4) Thinget holdtes ved en Stenhøj, som blev bortført og gjort til
et Torv. Siden blev Duebrødre Kloster bygget paa en Del

Til Grund for Korttegningen ligger et Kort fra 1790; den nuværende Rektorbolig er indtegnet. Curverne over Byen ere indlagte efter Generalstabens Maalebordskort.

Syd for Bondethinget og vest for Ærkedegnens Gaard, der laa tæt sydfor hvor nu Latinskolen ligger, laa andre ubebyggede Jorder, som Kongerne Christoffer og Christiern I havde skænket til Bispedømmet. Disse lagdes 1472 af Biskop Olaf Mortensøn under Ærkedegnens Residents, hvis Indehaver forinden havde dem i Værge og havde indhegnet dem. De oprindelige konge-

deraf, og da det blev nedbrudt 1742, blev Pladsen sløjft og gjort til et Sædevænge paa 2 Tdr. Land, som nu ligger paa den søndre Side af Bondethinget (Danske Atlas VI 124. Meddelelsen her skyldes iflg. Nyerup og Krafts Literaturlexikon Cantor Gjessing i Roskilde).

lige Gavebreve ere tabte, og der refereres kun ganske løseligt til dem i Olaf Mortensons Gavebrev¹⁾.

Endnu var dog ikke 1460 hele det om den fordums Kongsgaard liggende og Kronen tilhørende Terrain bortgivet. Frederik I stadfaestede 1532 d. 23. Maj²⁾ Kong Christierns Gavebrev til Hellig Tre-Kongers-Alteret og udvidede Grændserne for Alterets Jord videre mod Vest med en Strimmel Jord af 97 Alens Længde i N.—S., men kun 10 Alen i største Bredde, hvorved Alterforstanderen kunde faa fri Udflugt med Port eller Laage til Maglekilde, hvad der ses af følgende Brev:

Wij eftterscreffne Jens Haussen, Dirich Friiss, borgemestere i Roskilde, Per Michilssen, byfoget, Laurens Nielssen, byscriffuere ther sammesteds, giøre viderligt alle oc kendis met thette vort obne breff, at som hederlig mand her Seuerin Olssen, perpetuus vicarius till helligtrekongers altere i Roskilde domkirke, haffuer nyligen giffuet oss oc menige raadmenn her i Roskilde till kende met hogboren førstes oc herres koning Frederichs vor keriste nadige herres obne besegelde pergementz breff, huorledis hanss nade koninglig maiestatt haffuer nw vndt oc giffuet til helligtrekongers alteres residentz till ewinnelig eyedom ald then jord, hanss nade oc kronen tilhøer, ligende vesten nest vp til for^{me} alteres residentze oc østen nest vp ved koningens herstrede, som løffuer

¹⁾ A. M. 637. Endnu paa Resens Plan ses Gadens vestre Ende udvidet som til en større firkantet Plads; senere er Gaden ført igjennem i lige Bredde. Brønden, som Resen angiver midt paa den nævnte Plads, har Murmester Schledermann fundet liggende tæt op til Facaden af Nr. 5.

²⁾ Kr. Erslev og Møllerup: Kong Frederik den førstes danske Registranter S. 315. — Jorden „forstrecker sig till thett herrestreede, szom nogenn aar siidenn løeb neder til Roeszennkeelde och nu er indhegnett och igennlugt och hannss forfeddere vicarier til samme alter aldtiidt haffde indthegnett och haffde utj were“. (Efter den originale Registrant.)

østen næst op til domkirkens jord ¹⁾, huilket herstrede nogre aar siden afflagt er for maglekelde skyld oc forfyldt oc indhegnet til en haffue, og wij sammeledes met for^{ne} menige radmen haffue fonget for^{ne} koninglig maiestatz vor kereste nadige herris befallings breff at schulle vdlægge for^{ne} her Seuerin samme jord, Tha vore wij ther offuer poo for^{ne} jord i dag forsamlede med for^{ne} her Seuerin Olssen poo then ene oc Jens Olssen, radman, som samme jord oc herstræde indhegnet haffde, poo then anden side, offuerwerendis hederlige oc velburdige mend her Hans Olsen, cantor, her Erich Efferssen, mester Morthen Henriessen oc her Fische Jenssen, official, canicker i Roskilde, oc tha poo thet at kierlighed, vilge oc venseab moo oc skall bestyrekes, formæres oc holdes paa alle sider, lod for^{ne} her Seuerin effter forscr^{ne} hederlige herres oc voris gode tycke, raad oc begære noget aff for^{ne} jord, hand kunne ellers effter vor nadigste herres breff hafft rett till, affalde oc effter saadan hanss gode vilge, tilladelse oc sambytke bleff for^{ne} kronens jord affskælet, moldt oc affpælet effter begge parters fulde nøge fran then jord, herstredet vor poo, oc skall for^{ne} her Seuerenss jord haffue sin lenge aff synder fran gaden oc neder i nær emod maglekelde halffemtensindztiwe oc siw Roskilde alne, item poo then syndre side til gaden aff øster fran hwsene oc i vester till skelet thij alne, item poo then nørre side fran sancti Michils alteres residentzes haffue oc i vester halffottende alen oc ett halfft quarter, soo hand kand haffue frij vdflyckt poo met port eller looge till maglekelde. Item skelet emellom boode siderne fran synder oc i nær, naar thet streckes effter rett sigt och achtet soo met poo gerdet ther skall komme, tha buckter for^{ne} her Seuerins jord fem alne i øster, oc skall hand haffue sit halnede gerde poo then nørre part, huilken vdlegning, skell, moell oc venlig forening endeligen oc endrecteligen til god vilge oc mynne aff begge parthe thesligest aff oss poo byennss vegne beiaett oc

¹⁾ Af de saakaldte Blaagaards Vange, Østen næst op til hvilke Hærstrædet løb, svares endnu Jordskyld til Domkirken (ifølge Meddelelse fra Stiftsfuldmægtig Holst).

sambtycht vor, her effter til ewig tiid fast oc i alle moode vbrødeligen holdes skullendes, Tiill hwiess ydermere vitnesbyrd oc forwaring henge wij vor stadz insegle neden thette breff, kierligen tilbenedis for^{ne} hederlige herrer canthor oc canieker at besegle mett oss samme breff, giffuet i Roschilde, onsdagen nest fore sancte Marie Magdalene dag aar effter Gudz byrd Mdxxxij.

Stadens mindre Segl, Cantorens og 3 Kannikers hænge nedenunder. Bagpaa: Breff paa then iord som ligger nest wp til Morthen Scriffuers haffue mdxxxij.

Arnæmagneanske Diplomer Fasc. 30. Nr. 5.

At Kongsgaardens Tomt 1455 benyttet som Losseplads, maa tyde hen paa, at der er gaact en længere Tid, siden Pladsen var bebygget og beboet. Man kunde da antage, at Kongens Residents virkelig, som det saa tidt er formodet, er brændt 1443 med hele det omliggende Kvarter, med Domkirken, Kannikerresidentserne og Vicarboligerne, der allerede da maa antages omtrent alle at have ligget i St. Johannes Sogn ¹⁾. Da Kongen, i alt Fald siden 1422, kunde tage Ophold paa Haraldsborg Slot, naar han kom til Roskilde, har der neppe efter en Brand 1443 været Trang til atter at rejse en Residents i Staden selv, skjøndt vi rigtignok senere se, at Dronning Dorothea foretrækker at bo her og med sin kjære naadige Herres og kjære Søns Samtykke paa de 11000 Jomfruers Dag 1475 af Bispen og Capitelet annammer Ærkedegnens Residents paa søndre Side af Domkirkegaarden tillaans til Beboelse for Livstid ¹⁾, en Imødekommenhed, som hun, da hun 1495 forlader Gaarden,

¹⁾ Jens Pedersen, Kannik og Kirkeværge til Sti. Johannis Baptiste Kirke, „udi hvis Kirkes Sogn tre Prælater, som ere Degn, Provost og Cantor. og mestendelen af Kannikerne bo“ (A. M. 39, 2).

lønner ved at skænke Ærkedegnen alt det hende tilhørende Boskab, hun havde didført²⁾.

Naar Brandtomten har henligget øde i 10—12 Aar, er det vel ikke saa paafaldende, at den bliver benyttet som Losseplads. Men det skulde dog rigtignok synes, som om Benyttelsen paa denne Maade af Pladsen for Majestætens fordums Residents og med Resultater som dem, Hr. Bo skildrer³⁾, maa have haft en noget længere Tids Tradition for sig end fra 1443. Det kunde derfor være, at Kongsgaardens Brand — som man dog vel ikke havde glemt at anføre, naar man vilde notere Udstrækningen for den Ulykke, der ramte Domkirken og dens Omgivelser — ligger tilbage i Erik af Pommerns Tid, og at en saadan Begivenhed har foranlediget, at den ny Kongsgaard byggedes paa Haraldsborg-Banken, om ikke tillige, at Kongen „flytter Residentsen“ til Kjøbenhavn, hvor han fra 1416 opholder sig hyppigere end andetsteds, efter at Byen for stedse i dette Aar var overgaaet i Kronens Eje⁴⁾. Den seneste Datering af et Kongebrev fra „Roskilde“, som i Overensstemmelse med, hvad Prof. Kr. Erslev anfører i sin nedenfor citerede Afhandling, kunde være udstedt i den gamle Kongsgaard, er fra 1403.

Vi kunne altsaa bevise, at Kongsgaarden i det 15de

¹⁾ A. M. 26. 2.

²⁾ Rigsark. Roskilde 226.

³⁾ Til Sammenligning tjener de af Troels Lund i Danmarks og Norges Historie i Slutn. af 16. Aarh. II, 71 o. flg. anførte Exempler, at der i 1563 kjørtes 80 Læs Møg af Torvegade i Skjelskør og 1678 fra en kjøbenhavnsk Gade bortførtes en Mødding, „som i nogle Aar var bleven samlet“, paa ikke mindre end 214 Læs.

⁴⁾ Cfr. Kr. Erslev l. c. i Tilskueren.

Aarhundrede laa Vest for Domkirken; men det er — skjøndt dette Resultat mødes med det, der fremkom ved Betragtningen af Saxos Fortælling om Kongemordet i Roskilde — af Betydning, at vi ogsaa kunne føre Beviset for Kongsgaardens Beliggenhed der tilbage til Midten af det 14de Aarhundrede. „Curia regia“ var da aabenbart i vel vedligeholdt Stand. I et Brev fra Biskop Henrik Gertson af 1356, *tertia feria proxima qua cantatur lætare Jerusalem* (5te April), ved hvilket Beliggenheden af Cantor-Residenten ved Domkirken fastsættes, siges det, at den skal have Plads „nærmest Kirkegaarden Vest for Kirken ved den Adelvej, der løber bagved Skolen, ved den søndre Side af hvilken Grund Kongsgaarden er beliggende, idet dog den nysnævnte Adelvej skiller den derfra“ ¹⁾. Den nævnte Adelvej maa være Lille Maglekilde-Stræde. Vi kunne da saa meget mindre tvivle om, at det er paa den samme Plads, at Kongsgaarden laa i Aaret 1157.

Vi ville lægge Mærke til den nære lokale Forbindelse mellem Kongsgaarden og Domkirken. Den svarer ganske til det foran fremhævede Forhold mellem Biskpekirkerne og Kongsgaardene i Odense og i Slesvig, og

¹⁾ — *pro residencia sua apud eandem ecclesiam de fundo cimeterio dicte ecclesie ad occidentem viciniore, via publica dumtaxat intermedio retro scholas Roskildenses situato, ad cuius plagam meridionalem curia regia est locata, eadem tamen via publica interlocata, qui fundus prius fabricæ ipsius ecclesie nostre adiacebat, præhabita deliberatione diligenti providemus* — (A. M. 21, 16. Paa Ryggen: *Pro residencia succentoris retro scholas*). — Resen siger, at Roskildebispen 1405 gav Skolen „certas ædes in cimeterio S. Lucii habitandas“. Hvorfra han har hint Aarstal, har jeg ikke kunnet finde, men Skolens Beliggenhed paa St. Lucii Kirkegaard maa efter hint Dokument strække sig langt tilbage i det 14de Aarh.

gjør som her Indtrykket af noget oprindeligt. Da Harald Blaatand opbyggede Trefoldighedskirken af Træ, laa den vistnok Kongsgaarden endnu nærmere. Det var i denne Kirkebygning, at Kong Sven Æstridsøn krænkede Alterets Hellighed ved at lade to Hirdmænd dræbe, som der havde søgt Tilflugt. Og hele Skildringen hos Saxo af, hvorledes Kongen, standset af Bisp Vilhelm, „continuo regiam repetit“, aflægger sin Kongedragt og paa bare Fødder, klædt i Sæk og Aske, vender tilbage som bodfærdig Synder (ad atrium regressus in ejus se aditu prostravit), giver Indtrykket af den umiddelbare Nærhed mellem Kongsgaard og Kirke. Det skulde være mærkeligt, om man ved Fornyelse af Domkirkebygningen i Roskilde begyndte med at rive den gamle Kirkebygning ned for at opføre en ny netop paa samme Plads og ikke, som f. E. i Odense, ventede med Nedbrydningen, indtil den nye Kirke stod færdig i dens Nærhed. I hvert Fald er det ikke sandsynligt, at man har sig saaledes ad begge de Gange, man med ikke 150 Aars Mellemlum i Roskilde ombyggede Domkirken af Sten. Skulde vi pege paa en Plads, hvor en af de ældre Domkirker snarest kunde have ligget, bliver det paa Kirkegaarden sønden for den nustaaende Domkirke eller Syd for Bondethinget (og for Kongsgaarden) imellem Fondens Bro og Karen Olsdatters Stræde, hvor Terrainet er ligesaa højtliggende som den Plads, hvor den nuværende Domkirkebygning staar (imellem Curverne for 120 og 125 Fod)¹⁾. Paa denne Plads gjælder det derfor ved alle fremtidige Gravninger til Byggegrunde eller i anden An-

¹⁾ Det højeste Punkt i Roskilde er paa Raadhustorvet, hvor St. Laurentii Kirke stod, 134 Fod (se Generalstabens Maalebordskort).

ledning at passe nøje paa de Fundamenter, der maatte træffes.

Har Sven Norbagges Fraadstenskirke staaet her, den Bygning, der stod 1157, saa maa vi forandre lidt Opfattelsen af Retningen for Absalons Flugt. Vi forstaa da saameget bedre, at han flygter ud igjennem den søndre Kirkegaardsport, men „Broen“, paa hvilken han møder Radulf, bliver da den brolagte Adelvej, der senere kaldtes Torvegade (og Stengade) — ikke Fondens Bro¹⁾. For Tiden efter at den nye Trefoldigheds og St. Lucii Kirke var opført af Tegl, maa fremhæves den Situation, at Domkirken laa imellem Kongsgaard og Bispegaard, denne Østen som hin Vesten for Domkirken. —

Et Retterthingsbrev udstedt af Kong Olaf d. 24. Februar 1377 vidner, at den sydøstre Fjerding af Roskilde „de antiquo“ tilhørte Bispestolen, men Herre over den øvrige Del af Byen blev Bispen aldrig undtagen som midlertidig Panthaver²⁾. At Byen skyldte en Konge, Kong Roar, sin Ankæggelse ved Kilden, som bar hans Navn, fortæller Saxo, og en Roars Kilde findes jo endnu ved Staden. Underligt synes det at være, at denne Kilde, der aldrig vides at have haft nogen frem-

1) Se Kinchs egen Drøftelse af „pons“ i Aarbøgerne l. c. — Den „Bro“, der løber ned til Maglekilde 1460, er tydeligt det „Hærstræde“, der løber i denne Retning 1523. — Nybyggt Hus „paa Munkebroen“ i Roskilde anføres 1494 (A. M. 38, 15).

2) Kong Olaf pantsætter 1376 de tre Kongen tilhørende Dele af Roskilde til Bispen (Notarialinstrument 1387. Rigsarkivet, Sjælland og Møn, 34). — Denne Pantsættelse uden noget Forbehold af en Kongsgaard kunde vel vække Tvivl, om Kongsgaarden ikke allerede da — altsaa i Tiden efter 1356 — var brændt. I hvert Tilfælde kan det af Pantsættelsen forklares, at Dronning Margrete ikke viste nogen særlig Tilbøjelighed til at „residere“ i Roskilde.

ragende Betydning, og som ligger saa lavt, nordlig ved St. Olsgade, udenfor det bebyggede Areal, kan have givet Staden Navn. Skulde man fremhæve nogen enkelt Kilde, som kunde have givet Anledning til Byens Anlæg og Navn, saa vides jo Maglekilde stedse at have haft en Forrang, der er tilstrækkelig bekjendt for vor Tid og for en fjern Fortid er antydet i selve Navnet. Men Roskilde havde jo mange Kilder, og den stærke Vandkraft har tidligt i Middelalderen foranlediget Opførelsen af adskillige Møller ¹⁾, der næppe alle have været Melmøller ²⁾.

Roskilde Borgere vare i Middelalderen ikke saa tilbøjelige til at slutte sig til Saxos Etymologi for Byens Navn. Deres Fortolkning af Navnet var „Rosenkilde“. I Stadens Segl ses under Fuglen med de udspilede Vingler, der antages at forestille en Høg og hentyde til Sagnet om Høgekjøbings Flytning til Roskilde ³⁾, en af

¹⁾ Dipl. fra 1253, 1280, 1286, 1310 m. fl. i A. M. 52, 27. 53, 49. 54, 25—27.

²⁾ C. Nyrop: Strandmøllen S. I o. flg. Cfr. de mange Møller, der allerede 1161 henhører under Abbediet Tummathorp; de nævnes: Walkemølla, Wippomølla, Cubomølla, Bromølla, øverste Mølle, og betegnes alle som Molendina aquatica (Kong Valdemar I's Bekræftelseskort paa Klosterets Privilegier. Langebets Diplomatarium i Rigsarkivet).

³⁾ Dette Sagn frembyder forskjellige Gaader, der endnu ikke kunne løses. Forstaaelsen af „Flytningen“ er muligt en hel anden end den, der antydes i Ry Klosters Aarbøger og Esrom Annaler (Script. Rer. Danic. I, 151, 244). Hensyn til den lange Vej for Købmændene fra en Havn er det paafaldende at se anført, naar i hine Tider netop Beliggenheden inde i Landet bidrog til Købstædernes Fremvæxt og Velstand (Slangerup, Ringsted, Slagelse, Næstved), og saa at den „nedlagte“ Købstad endnu staar anført som Købstad i Valdemars Jordebog. Er det sandsynligt, at end ikke en Kirke er tilbage af en Købstad, der først nedlagdes efter 1231? Ved Stranden kom Roskilde dog ikke til at ligge; endnu den Dag idag klage Køb-

en Mur omgiven Kildebrønd, paa hvis Vande Roser flyde. Denne etymologiske Antydning sættes endda først ved Midten af 14de Aarh. ind i Seglet paa en Tid, da Sagnet om den kongelige Grundlægger maatte være kjendt af Borgmestre og Raadmænd, og antages at have tiltalt Smagen. I det ældste Segl, hvis Stempel synes graveret c. 1200, ses Kildebrønden uden Roser ¹⁾.

Men den Kilde, hvis Navn i den tidlige Middelalder opfattedes som Rosenkilde, er netop den, der senere betegnedes ved et Navn, som kun angav den som den største af dem alle, nemlig Maglekilde. Dens gamle Navneform kan dukke op saa sent som 1532 i Frederik I's Gavebrev til Vicaren Severin Olsen paa Jordstykket Vest for Hellig Tre-Kongers-Alterets Grund; thi naar der i dette Brev ²⁾ tales om et Herrestræde, der er aflagt, og som løb ned til Rosenkilde (Roeszennkeelde), saa fremgaar det af Byens Øvrigheds Brev, udstedt nogle faa Dage senere (aftrykt ovenfor), at det maa være det Stræde, der i dette Brev siges aflagt for Maglekildes Skyld. — Saa kunne vi forstaa, at „Annales Esromenses“ fra Erik Menveds Tid sige, at Staden

mændene over Varernes besværlige Transport op til „det høje Bjerg“, hvorpaa Byen er beliggende. — At en Kjøbstad ikke 1231 kan have ligget i Skjoldenæsholm-Egnen (A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirke, 244), vil Enhver, der ser det høje, bakkede, skovklædte Terrain uden Minder om et Fortidsliv, faa et bestemt Indtryk af.

¹⁾ Det vides senest anvendt 1314. Seglet med Roserne forekommer tidligst 1386. (Cfr. J. B. Løffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad, 1885, Anm. S. XIII.) Opfattelsen af Stadens Navn som Rosenkilde i 15de—16de Aarh. cfr. Script. Rer. Dan. VIII, 473.

²⁾ Cfr. Udtoget af Registranterne foran S. 346 Anm.

har Navn af dens Beliggenhed „circa fontem pulcherimum“¹⁾).

En vis Kamp mellem Navneformerne Roes Kilde (Roars Kilde) og Rosen Kilde istedenfor „Maglekilde“ kunne vi ogsaa paa anden Maade spore. Blandt Olaf Mortensøns Fortjenester som Biskop anfører Cornelius Hamsfort, der 1571 var Vicar og ret Ejer til St. Michaels Alter, at han byggede Præsteresidentser nær „Roes Kilde“²⁾. At han her tænker paa sin egen retmæssige Residents³⁾ og paa Naboresidenten tilhørende Hellig Tre-Kongers-Alteret, hvilke Residentsers Opførelse dog kun indirekte skyldes Bispen, er jo sikkert nok, — men Kilden, ved hvilken de byggedes, og som kaldes Roes Kilde, var Maglekilde.

Og nu den Kilde NØ. for Domkirken ved St. Ols-gade, der i vore Dage anses for den rette Roes Kilde, og hvis Navn paa officiel Foranstaltning staar malet som „Kong Roars Kilde“ paa et ved Kilden anbragt Brædt! Hvorlænge har den baaret dette Navn? Resen har i det 17de Aarh. aabenbart ikke kjendt eller faaet Oplysning om dette Navn for St. Ols-gade-Kilden. Han lader den Kilde, der nævnes Kong Roars Kilde, ligge østlig i Byen og drive Kobbermøllen, Sigfrids Møller, ja endog Haraldsborg Mølle. I det 18de Aarhundrede søger man den „rette“ Roes Kilde i den daværende Rektorhave (Danske Atlas II, 351).

Den Kilde, der nu kaldes „Kong Roars“, ligger i det

¹⁾ Script. Rer. Dan. I, 224.

²⁾ Script. Rer. Dan. VII, 162.

³⁾ Han bortlejer 1571 denne „vesten og sonden hos Domkirken emodt Rysten liggende“ (A. M. 31, 3).

saakaldte Rodis Vænge¹⁾. Rodis var Navnet paa en Gaard, der hørte under St. Vincentii Alter²⁾. Skulde hint Navn paa Vænget, hvori Kilden ligger, da ikke med Sandsynlighed kunne have givet Anledning til, at en Rodis Kilde blev til en Roes-Kilde?

Kunne vi saaledes fremdeles anse det for bevist, at Kongsgaarden har ligget i umiddelbar Nærhed af den Kilde, hvorefter Roskilde By har sit Navn, hvilken Kildenavnets rette Oprindelse saa er³⁾, staa vi overfor et betegnende Vidnesbyrd om, at Kongsgaarden har ligget paa den angivne Plads længe forud for 1157. Den er bleven bygget her i den fjerne, forhistoriske Tid, da, som Sagnet fortæller, Kong Roar ved Kilden valgte Pladsen for sedes regia Danorum, ved hvilken den Stad, der Aarhundreder igjennem var Rigets Hovedstad, voxede op⁴⁾.

Tillæg (cfr. Side 339).

Ad futurorum memoriam pauca scriptis redigam, qualiter ego Boecius Mathei, natione Ripensis, possessor altaris trium

¹⁾ Rodis Vænge strækker sig ud til Olsgade og efter Grundtaxtkortet 1790 til Provstestræde (iflg. Meddelelse af Stiftsfuldmægtig Holst).

²⁾ Niels Glob, Vicar til dette Alter (dets Navn, der nu er utydeligt, staar læst i Registranten fra 1756), mageskifter 1578 denne Gaard til Kanniken Jørgen Venstermand mod en Gaard i St. Olsgade, der kaldes Skanderborg (A. M. 31, 3). Denne Gaard var Catharinæ senioris Alters Residents. — Oprindelsen til Gaardnavnet Rodiis er ikke klar.

³⁾ Var Sættningen Rosen-Kilde oprindelig, havde det ligget meget nær for Ælnoth at anføre denne Etymologi. Han forklarer derimod: „Roskildis, id est fons Roe antiquitus vocabatur“. Script. Rer. Dan. III. 337.

⁴⁾ Om Begrebet Hovedstad i Middelalderen se, foruden den cit. Afhandling af Kr. Erslev i Tilskueren, Dagbladet d. 18. Novbr. 1889: „Naar blev Kjøbenhavn Danmarks Hovedstad?“

saakaldte Rodis Vænge¹⁾. Rodis var Navnet paa en Gaard, der hørte under St. Vincentii Alter²⁾. Skulde hint Navn paa Vænget, hvori Kilden ligger, da ikke med Sandsynlighed kunne have givet Anledning til, at en Rodis Kilde blev til en Roes-Kilde?

Kunne vi saaledes fremdeles anse det for bevist, at Kongsgaarden har ligget i umiddelbar Nærhed af den Kilde, hvorefter Roskilde By har sit Navn, hvilken Kildenavnets rette Oprindelse saa er³⁾, staa vi overfor et betegnende Vidnesbyrd om, at Kongsgaarden har ligget paa den angivne Plads længe forud for 1157. Den er bleven bygget her i den fjerne, forhistoriske Tid, da, som Sagnet fortæller, Kong Roar ved Kilden valgte Pladsen for sedes regia Danorum, ved hvilken den Stad, der Aarhundreder igjennem var Rigets Hovedstad, voxede op⁴⁾.

Tillæg (cfr. Side 339).

Ad futurorum memoriam pauca scriptis redigam, qualiter ego Boecius Mathei, natione Ripensis, possessor altaris trium

¹⁾ Rodis Vænge strækker sig ud til Olsgade og efter Grundtaxtkortet 1790 til Provstestræde (iflg. Meddelelse af Stiftsfuldmægtig Holst).

²⁾ Niels Glob, Vicar til dette Alter (dets Navn, der nu er utydeligt, staar læst i Registranten fra 1756), mageskifter 1578 denne Gaard til Kanniken Jørgen Venstermand mod en Gaard i St. Olsgade, der kaldes Skanderborg (A. M. 31, 3). Denne Gaard var Catharinæ senioris Alters Residents. — Oprindelsen til Gaardnavnet Rodiis er ikke klar.

³⁾ Var Sættningen Rosen-Kilde oprindelig, havde det ligget meget nær for Ælnoth at anføre denne Etymologi. Han forklarer derimod: „Roskildis, id est fons Roe antiquitus vocabatur“. Script. Rer. Dan. III. 337.

⁴⁾ Om Begrebet Hovedstad i Middelalderen se, foruden den cit. Afhandling af Kr. Erslev i Tilskueren, Dagbladet d. 18. Novbr. 1889: „Naar blev Kjøbenhavn Danmarks Hovedstad?“

regum, prior perpetuorum vicariorum Roskildensium, fundum regalem, Kongensgaard vulgariter appellatum, pro residencia altaris prenominati procuravi. Per triennium laboravi apud dominum Olavum Martini, tunc prepositum cancellariumque regis, qui post modum factus est episcopus Roskildensis, et apud Johannem Oxe, regis consiliarium, regique multum familiarem, nam ab eodem in militem post lapsum modicis temporis est creatus; qui quidem Johannis Oxe constudens fraterque juratus ac collectaneus fere per triennium exstitit in studio Erfordensi. Habita itaque oportunitate temporis acceptabili et habili ad petendum videlicet bona sexta feria parasceves, cum prenominati preclaris viris, domino cancellario nec non Johanne Oxe, regiam celsitudinem adii in pomerio iuxta cimiterium sti Lucii ad meridiem tunc temporis deambulanti, et eorum instanciis omnia ad nutum meum et placitum impetraui eodemque die litteram regio sigillo roboratam, Anno dni Mcdl quinto, die parasceves, pro hujusmodi fundo optinui sigillatam, ut cuilibet pateat litteram intuenti. Habitoque fundo litteramque sigillata (!) magno repletus gaudio ex intimis precordiis delectabar, licet quam plures amici mei pro modico reputabant. Erat enim tunc temporis fundus ille inhabitus et quasi inhabilis ad incolendum, quia erat dispositus ad materiam montis nimium preerecti ex fimis et stercoribus platearum, vicorum, curiarum tam clericorum quam laycorum vndique apportati. Et ergo quidam fundum vilificans dicebat: si molliter quiescerem, pro tali fundo non vellem surgere; alius aiebat: Non optarem, si gratis possem adquirere; alii depreciantes minimo precio videlicet solido grosso vel obulo comparabant. Talibus dictis non obstantibus ad planacionem fundi manu forti aggrediebar, nam infra spacium trium mensium post possessionem fundi vno die plus quam quadraginta laboratores conduxim cum curribus bigis, ceterisque generibus vehiculorum exceptis, clericis, presbiteris, monachis ad spectaculum concurrentibus, qui singuli depositis togis ad tempus pro viribus laborabant, eodemque die tres lagene ceruisie vix poterunt mihi sufficere; nam eas funditus vacuabant. Ceteris vero diebus prime estatis aliquam duos aliquam tres laboratores conduxim. Quantis autem labori-

bus et expensis ad tantam planiciem deueni, non potero faciliter explicare, nam per quinquennium cum iuuenibus meis, quos educaui, tempore vacante cum paruis redis vnius rote videlicet hywleboar persepius ad effusionem sudoris laboraui.

Sequenti vero anno edificaui domum mayorem cum solis duobus, septem belkerom, ad quam successu temporis apposui duo laquearia ad orientem et vnum appendicium ad aquilonem pro coquina. Deinde construxi bodas quatuor aliis ad locandum ad occidentem, post hoc domum ad braxandum pistrindum cum cellario partim murato, vltimo edificaui domum pro stabulo ad orientem.

Item nota quod subleuaui octoginta florenos de domino Petro de Sawby, quam quidem summam idem dominus Petrus mihi ad manum tradidit in bona et optima fide, quam in me posuit, presentibus domino Trugillo perpetuo vicario necnon domino Johanne Hemmyngi presbitero, vt salutem anime sue ex predicta pecunia prouiderem, quam quidem summam cum consensu predictorum dominorum altari meo videlicet trium regum extra capellam regiam promissa celebranda in die dominica et in ordine assignaui.

Item emi anno domini mcdlxxvij^o vniam casulam de oleserico rubei coloris cum suis requisitis pro triginta marci.

Hec autem in scriptis ad memoriam redigeram, vt a successoribus meis pro me ad deum in missis instancius exoretur.

Arnemagnæanske Diplomsamling Fasc. 48, 12.